

Аксент

ПАЛЕОЗООЛОГІЯ

**ЗУБ ІХТІОЗАВРА З КРЕЙДЯНИХ ВІДКЛАДІВ
ВОЛИНО-ПОДІЛЬСЬКОЇ ПЛИТИ**

С. П. Коцюбинський

В крейдяних відкладах Волино-Подільської плити дуже рідко зустрічаються рештки вимерлих хребетних тварин, не враховуючи зубів риб. Великою рідкістю вважаються тут і знахідки викопних водних форм плазунів. З цієї групи, за літературними даними, відомий досі з подільської крейди тільки один екземпляр. Так, в 1868 р., як указує Д. Штур [7], в зелених пісках берегових відслонень річки Дністра біля с. Онута (на схід від м. Заліщики) був знайдений разом з *Belemnites ultimus* d'Orb. (= *Neohibolites ultimus* d'Orb.), *Ostrea conica* Sow. (= *Exogyra conica* Sow.), *Ostrea cf. diluviana* L., *Otodus appendiculatus* Ag. і ін. зуб плазуна. Пізніше цей зуб був описаний У. Шленбахом [6] і визначений як *Polyptychodon* Owen.

В минулому році в Природознавчий музей Інституту агробіології АН УРСР була передана В. Г. Семеновим зібрана ним колекція фауни з зелених пісків, що відслонюються на схилах долини Дністра біля с. Незвисько; в ній був зуб іхтіозавра, опис якого подається нижче.

Ichthyosaurus campylodon Carter. 1846.

1851—64. *Ichthyosaurus campylodon* Owen. Fossil rept. of t. erect. formations. p. 69, tab. XXIII, fig. 1, tab. XXV, fig. 1.

1887—90. *Ichthyosaurus campylodon* Zittel. Paleozoologie, III. Bd, S. 471, Fig. 443.

Опис. Зуб має видовжену конічну форму. Внутрішня поверхня його рівна, зовнішня злегка випукла, завдяки чому зуб здається трохи зігнутим всередину і набуває форми ікла. Верхню третину його займає емалева коронка, дві нижні третини — корінь. В деякій частині емалевої коронки поперечний розріз зуба круглий. Починаючи від середини в напрямку до основи кореня, зуб злегка сплюснутий, і тому його поперечний розріз у цій частині еліптичний.

Емалева коронка вкрита тонкими поздовжніми реберцями. Деякі з них на зовнішній поверхні зуба ширші і в нижній частині роздвоюються. Чергування ширших реберць з вузкими непослідовне. На внутрішній поверхні вони однакової ширини і не роздвоюються. Не доходячи до кінця вершини на 3—4 мм, реберця зникають, переходячи в гладке закінчення. Емаль зуба блискуча, бурого кольору. Поверхня нижньої половини кореня зуба вкрита дрібними ямками та щілинками, заповненими сірозеленуватим піском із зернами глауконіту.

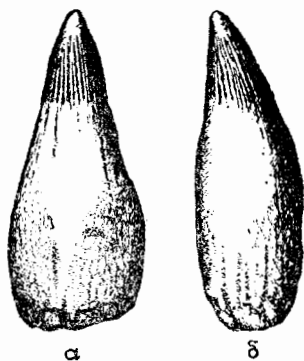
Розміри зуба: висота 57 мм, найбільша ширина 24 мм і товщина 19 мм, висота емалевої коронки 16 мм, її товщина при основі 11 мм. Висота емалевої коронки до висоти зуба відноситься як 1 : 3,5.

Порівняння з описаними раніше зубами. Описуваний нами зуб подібний до зуба *Ichthyosaurus campylodon* Carter, описаного в роботі Ціттеля [9], і відрізняється тільки тим, що останній трохи менший, форма конуса в нього більш витягнена і емалева коронка вища.

Р. Оуеном [5] описується нижня щелепа і зуби *I. campylodon* Carter. Форма і розмір зубів у цій щелепі, як указує Оуен, неоднакові. Найменші зуби розташовані в передній частині щелепи, а найбільші — в задній. Їх розмір, гострота конуса, випуклість зовнішньої поверхні і висота емалевої коронки залежать від місця положення в щелепі. Якщо порівняти з рисунками Оуена описуваний нами зуб, то видно, що останній походить, мабуть, з задньої половини щелепи.

Описаний У. Шленбахом зуб *Polyptychodon* відрізняється тим, що поперечний розріз його емалевої коронки має овальну форму, сама коронка вища і шаблевидно загнута всередину.

Місцезнаходження та вік. Описаний нами зуб був знайдений в шарі сірозеленуватих пісків, про що свідчать сліди піску в щілинах та ямках на поверхні кореня зуба. З такого самого шару походить і колекція фауни молюсків, в якій кандидатом геолого-мінералогічних наук С. І. Пастернаком були визначені види, характерні для нижнього сеноману: *Parahibolites tourtie* Weign., *Neohibolites ultimus* d'Ogb., *Aucellina gryphaeoides* Sow., Такі піски відслонюються також у сусідніх районах. С. Вайгнер [8] і Б. Буяльський [3] відносили їх до сеноману, а Я. Новак [4] вважає можливим нижню частину цього шару (в деяких місцях) відносити до альбу. Підставою для цього послужила знахідка двох парагоплітів: *Parahoplites* aff. *steinmanni* Jac. і *P. puzosi* d'Ogb. біля с. Пилипче над Дністром. До такого ж висновку прийшла О. В. Савчинська [2], яка серед сеноманських відкладів у басейні

Зуб *Ichthyosaurus campylodon* Carter.

а — зовнішній б'єк. б — передній б'єк.

середнього Дністра знайшла характерні для альбу форми: *Puzosia mayori* d'Orb., *Belemnites minimus* List. (= *Neohibolites minimus* List.).

За літературними даними [1, 5], згадуваний нами вид іхтіозаврів вимер наприкінці нижньої крейди. Тому наявність його серед сеноманських відкладів на Поділлі підтверджує думку вищезгаданих дослідників, що морська трансгресія почалась тут уже наприкінці альбу та що в результаті цього нижню частину пісків, які раніше відносили до сеноману, слід віднести до альбу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давиташвили Л. Ш., Курс палеонтології, М.—Л., 1949.
2. Савчинская О. В., Материалы к изучению меловой фауны Подолия, Уч. записки Харьковского госуниверситета, т. VII, Харьков, 1939.
3. Bujalski B., Dolny cenoman w Niezviskach i okolicy, Lwów, 1911.
4. Nowak J., Gtównoni z średniej kredy Podola, Bull. Ac. Sc. Cracovie, Serie A, 1917.
5. Owen R., A monograph of the fossil reptilia of the cretaceous formation. London, 1851—1864.
6. Schloenbach U., Polyptichodon Owen vom Dniester—Ufer bei Onut in der Bukowina, Jahrb. d. Geolog. R. A. Wien, 1868.
7. Stur D., Petrefacte aus dem grünen Kreidesande vom Dniester—Ufer bei Onut zwischen Musorówka und Mitków östlich von Zaleszczyki. Verh. d. geolog. Reichsanst., Wien, 1868.
8. Weigner S., Studya nad cenomanem podolskim. I. Fauna piasków nizniowskich. Kraków, 1909.
9. Zittel K., Palaeozoologie, Band, III, Münch. — Leipz., 1887—1890.

ЗУБ ИХТИОЗАВРА ИЗ МЕЛОВЫХ ОТЛОЖЕНИЙ ВОЛЫНО-ПОДОЛЬСКОЙ ПЛИТЫ

С. П. Коцюбинский

Резюме

Из коллекции нижнесеноманской фауны, собранной В. Г. Семеновым в обнажениях долины Днестра около с. Незвиско, Станиславской области, нами был определен зуб *Ichthyosaurus campylodon* Carter, сохраняющийся в настоящее время во Львовском научно-природоведческом музее АН УССР.

По имеющимся литературным данным, этот вид был распространен в мезозое от триаса по нижний мел. Его присутствие в нижнесеноманских песках подтверждает мнение некоторых исследователей (О. В. Савчинской, Я. Новака), что часть упомянутых отложений можно отнести к альбу.